

MINIDOC

- 2024 01 · CAPBREUS
02 · LLIBRE VERD
03 · MESTRE DE CABESTANY
04 · DINAMITERIA NOBEL
05 · LA PINOSA

OPLC
OFICINA PÚBLICA DE LA LLENGUA CATALANA

AMPLI
— PRODUCTORA —

MINIDOC

MINIDOC

MINIDOC

1^a

CAPBREUS

El 1260, el rei Jaume el Conqueridor ordena, al seu testament, la divisió del seu reialme entre els seus dos fills. Barcelona, València i Aragó per l'aïnat, en Pere. I pel segon fill, en Jaume II, Mallorca, el Rosselló, la Cerdanya i Montpeller.

Jaume II hereta aleshores d'un reialme nou i molt fràgil.

Amenaçat, d'una banda, pel rei de França Philippe le Hardi que vol recuperar la senyoria de Montpeller i de l'altra pel seu propi germà, en Pere, que no acceptarà mai aquesta partició.

Davant d'aquestes amenaces, Jaume II s'afanya per a construir un castell a Perpinyà, que esdevé capital del Reialme de Mallorca.

Però, a més del Palau, el nou rei també necessita eines administratives per asseure el seu poder.

Per això ordena la redacció dels Capbreus, uns documents avui conservats als Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals.

Aymat Catafau:

Això és una eina de control senyorial de les terres i de qui les cultiva i de quina part s'ha de donar al senyor, sobre les collites.

Existeix, de fa temps, com forma. El que hi ha aquí d' excepcional és que el rei no només va fer fer una eina de control, de govern, d'administració. Però ho fa també de manera molt espectacular, com una obra d'afirmació de la potència reial, per la forma material que va prendre. És a dir que això es feia, molt sovint i ja al segle XIII, amb quaderns de paper o amb pergamins enrotllats de baixa qualitat. No es necessita per fer això tenir una cosa tan prestigiosa, tan ben feta com això.

CAPBREUS

Els capbreus de Cotlliure, Argelers, Estagell, Millars, Talteüll, Clairà i Sant Llorenç de la Salanca també són obres d'art, pensades per a ser ensenyades. La cal·ligrafia és impecable i les il·lustracions de les caplletres i de les capçaleres demostren la traça d'uns il·luminadors d'un gran talent.

L'escena es presenta sempre de la mateixa forma.

Sota les voltes del Palau, el Rei Jaume II se'n en majestat.

A la sala del costat, uns testimonis presenciaven la cerimònia on el declarant, amb el genoll a terra, reconeix que deté propietats o terres que explota.

Es fixa també la part que el declarant haurà de donar al rei.

El procurador reial el fa jurar mentre, al segon pla, el notari s'ho apunta al registre.

Segles més tard, l'estudi d'aquests documents ens revela informacions precises i precioses sobre el territori, el seu ús i el seu aspecte.

Aymat Catafau:

En aquest document podem veure que, al segle XIII, hi ha terres on al mateix temps hi ha blat, hi ha vinya i olivers. A la mateixa terra. És també interessant per veure aquest ús intensiu de la terra.

A d'altres llocs, perquè el rei també és senyor a sant Llorenç de la Salanca, hi ha el cultiu però també l'explotació de les salines.

I s'explica no pas com ho fan però al menys tot l'ús del territori que és fet amb els canals per a portar aigua del mar, amb les salines, la manera com funcionen, i la part que el rei ha de tenir sobre la sal que s'hi fa.

1^c

CAPBREUS

Doncs és una eina molt interessant de descoberta del territori, del paisatge. Es pot reconstituir, per a aquests pobles, el paisatge de manera molt fina, perquè els llocs són documentats no pas "tinc una terra a Argelers", sinó "tinc una terra a tal lloc".

I els llocs, els llocs dits, aquests llocs anomenats són molt sovint molt petits.

Si la gent s'ha mort, si els cultius s'han canviat, els noms dels llocs s'han guardat fins avui.

Els Capbreus ens ajuden a entendre un moment clau de la història nord-catalana.

Quan Perpinyà era la capital i centre neuràlgic d'un reialme.

Un període que va durar poc però que va marcar la nostra història per sempre.

MINIDOC

MINIDOC

2^a

LLIBRE VERD

Al llarg de la seua història, la societat catalana s'ha singularitzat per la gran maduresa del seu sistema administratiu i legislatiu.

Ben aviat, des del segle XII, els Usatges de Barcelona van establir les bases de la constitució d'un Dret Català.

Històricament, les lleis catalanes definien nombroses garanties constitucionals i atorgaven notables prerrogatives al poder emergent de les ciutats dins de l'ordre feudal.

La vila de Perpinyà, la segona més important de la corona catalana, encara conserva el **Llibre Verd Major**, un monumental recull que aplega la totalitat dels textos legals d'un període de gairebé 700 anys.

Joan Peytaví:

Tenim, bàsicament, les lleis que són administratives, les lleis que regeixen el govern i la governança. És a dir, de com es governa i qui governa Perpinyà. I després, com s'aplica. Com que Perpinyà té tanta importància sobre el conjunt del Rosselló i més enllà, fins a la Cerdanya, fins a l'Empordà, amb les relacions que hi ha també amb el regne de França, del costat del Llenguadoc, tenes, hi trobes, aquí de dins, "la" referència de com s'han de fer les coses. Des de l'any mil, podríem dir, fins a la Revolució francesa.

A partir del segle XIII, Perpinyà esdevé capital del Regne de Mallorca. Es construeix el Palau Reial, la indústria dels draps es consolida, la població creix, la vila eixampla el seu recinte emmurallat... El poder municipal s'adapta als nous equilibris socials i econòmics d'una vila dinàmica i pròspera.

LLIBRE VERD

Qui mana aleshores és el batlle, una mena de prefecte reial. Al costat del batlle, cinc cònsols, elegits per un nombre reduït d'habitants de la vila, representen els tres estaments socials que es reparteixen, inequitablement, el poder municipal.

Així, al 1262, només un dels cinc cònsols representarà els interessos de la **Mà Menor**, la qual aplega els oficis manuals: artesans i hortolans.

El grup socioeconòmic de la **Mà Major**, constituïda pels burgesos, els banquers i els negociants, compta amb dos cònsols.

Tants com els de la **Mà Mitjana**, formada pels mercaders, els drapers i els notaris.

Aquest sistema representatiu per **estaments** romandrà vigent durant molts anys i, si bé el Palau Consular no ens ha arribat fins avui, les 3 mans són encara ben presents a la façana de la Casa de la Vila, al costat de la Llotja de Mar.

El Llibre Verd Major és una mina d'informacions sobre l'evolució precisa i detallada de les lleis que van regir la vila durant segles. Fou redactat inicialment en llatí, la llengua de la Bíblia i primera llengua oficial de l'administració. Ràpidament, però, el català s'hi va fer un lloc.

Joan Peytaví:

Si comencem a la primera pàgina hi ha un índex, dels textos continguts al conjunt del llibre, que és en català, perquè és, podríem dir, la llengua de manipulació, d'ús del que seria el contingut.

Cal considerar que el llatí, perquè és la llengua de la Bíblia, és la llengua de referència, és la llengua de prestigi.

LLIBRE VERD

Però, ja en temps carolingis, se sap que la gent no parlava pas més el llatí. La immensa majoria de la gent parlava ja una llengua romànica que va començar amb pocs anys, als segles vuit, nou, deu, a prendre un nom qu en diríem avui català.

Però, al moment en què la immensa majoria de la població no pot més aprendre, llegir, utilitzar el llatí, l'estat i l'administració tampoc no ho poden fer. Doncs, el monarca, el rei, el comte rei decideix, a partir, en particular, de Jaume I, que la llengua de l'administració, el que se'n deia la llengua de la cancelleria, passi a ser el català. El català passa a ser, de cop i volta, la llengua oficial del país.

Amb la signatura del **Tractat dels Pirineus**, al 1659, i l'annexió de les comarques del nord de Catalunya al Regne de França, la llengua catalana deixa de ser oficial. L'**edicte reial del 2 d'abril del 1700**, promulgat per Lluís XIV, exclou el català dels usos més prestigiosos de la llengua, tot imposant el francès a la totalitat dels actes administratius. Aquesta prohibició representa un canvi major en la nostra història. És el principi de la imposició del francès. És el principi de la **subordinació** i pèrdua de prestigi de la llengua catalana. És també la primera pedra d'un nou model absolutista on les ciutats i territoris aniran perdent protagonisme, a favor de l'Estat.

Amb la Revolució Francesa i la instauració de la República, el Llibre Verd perd la seua importància secular. Les antigues lleis, així com les disposicions particulars de les antigues províncies, són abolides des de París, seu del poder i del nou ordre revolucionari.

3ª MESTRE DE CABESTANY

És un personatge misteriós. Un dels artistes més talentosos del seu temps. Una paradoxa. Un escultor, a la vegada famós i anònim, que va obrar al segle XII. Un artista que mai no va firmar cap obra, per bé que els historiadors li atribueixen una gran quantitat d'escultures remarcables.

L'enigma del Mestre comença el 1930 quan, durant unes obres de renovació de l'església de Cabestany, hom descobreix un timpà d'una qualitat notable. Tant la bellesa com l'estil de l'escultura intriguen els historiadors, que hi endevinen similituds amb d'altres obres trobades a l'espai mediterrani.

Olivier Poisson:

La història de l'art és una construcció que es va desenvolupant any rere any. I doncs, un dia, un home, un historiador de l'art es va adonar que entre tal i tal escultura hi havia correspondències i que, potser, calia imaginar que l'autor era el mateix. I després tot va començar. Hi ha hagut d'altres que han identificat noves obres: "aquesta també es relaciona amb les altres i, doncs, potser és d'aquesta figura del Mestre de Cabestany".

Es diu Mestre de Cabestany perquè no té cap nom. S'ha identificat aquesta personalitat artística a partir d'una obra cabdal que és el timpà de Cabestany. Doncs, s'ha dit: "És el Mestre de Cabestany". Però s'hauria pogut dir que és el Mestre del Monestir del Camp, qu és el Mestre del Boló, que és el Mestre de Rieux, de Minervois ou també el Mestre de Sant'Antimo a la Toscana. Perquè s'ha verificat que hi ha una obra seva que és a Itàlia, a la Toscana.

3

MESTRE DE CABESTANY

Els treballs successius dels historiadors de l'art permeten avui de reconstituir l'itinerari artístic del Mestre de Cabestany.

La hipòtesi més probable seria que l'escultor hagués tingut un **taller ambulant**. S'ha pogut identificar algunes obres a Itàlia, a la província de **Roma**, i cap al nord, a la **Toscana**. La pista se perd a la part mediterrània de la **Provença**. Però retrobem moltes obres al baix **Llenguadoc** i a **Catalunya**, dels dos costats de l'Albera, fins a **Barcelona**. El Mestre hauria treballat, fins i tot, a l'extrem oest del Pirineu, al **País Basc**.

A Cabestany, el Centre d'Escultura Romànica no és pas un museu. És un **centre d'interpretació** que té per vocació de presentar la quasi totalitat de les obres del Mestre. La sala major aplega doncs les reproduccions de les escultures identificades i conegudes fins ara.

Olivier Poisson:

Són les particularitats de la seva expressió que ens han portat, als historiadors i fins ara, a considerar la seva personalitat. Perquè la seva manera de fer l'escultura és una manera particular que ens interpel·la, que ens posa qüestions i que figura, finalment, la seva personalitat. I aquest talent que, a nosaltres, ens posa qüestions avui, sens dubte és la raó del seu èxit a l'època on va treballar.

Segles més tard, el Mestre de Cabestany ens planteja una pregunta d'actualitat. Des de l'època moderna, la firma de l'artista se'ns fa **inseparable de la seua obra**.

3^c MESTRE DE CABESTANY

Com és doncs possible que un artista amb tant talent com el Mestre no hagués deixat mai la seua signatura, en cap de les seues obres?

Olivier Poisson:

Tenim unes firmes d'artistes i especialment d'escultors. A l'escultura romànica hi ha alguns noms que són coneguts, a finals del segle XII, a l'època contemporània del Mestre de Cabestany.

Però ell no ho va fer.

És clar que, com a artista religiós, arrelat evidentment en el context religiós, hi havia una certa obligació o incitació a la discreció. I doncs, no és estrany que no hagi signat.

En total, hom atribueix 121 escultures al taller del Mestre de Cabestany. És avui un personatge mundialment reconegut per haver marcat l'art religiós de la segona meitat del segle XII.

És també l'objecte de molts estudis i recerques, amb més de 200 publicacions en diverses llengües.

El misteri, però continua, i ara per ara ningú no pot dir, amb certesa, qui era el mestre de Cabestany.

4ª DINAMITERIA NOBEL

El 1866, el científic suec Alfred Nobel inventa la dinamita, un explosiu que canviarà per sempre la història mundial.

A la Costa Vermella, la fàbrica de Paulilles, construïda al terme de Portvendres, va ser una gran planta de producció de l'Estat francès. A partir del 1870 i fins al 1984, més de 300 obrers i obreres hi van produir, de mitjana, 4 mil tones de dinamita per any.

Esteban Castaner Muñoz:

La raó per la qual ve la fàbrica de dinamita de Nobel aquí és una raó estratègica. Per una banda, són els anys 1870, és a dir, durant la guerra francoprussiana. Estem molt lluny de la frontera que era conflictiva en aquell moment. Estem molt a prop del tren que s'està contruint i que permetrà d'enviat a tot arreu el material que es produeix aquí. I també estem a prop del mar que era l'altra via de comunicació privilegiada per a proveir la fàbrica.

La implantació d'aquesta fàbrica va tenir una conseqüència immediata per a la societat de la Costa vermella, tradicionalment dedicada a l'agricultura i a la pesca: dues activitats fràgils i de guanys incerts.

Treballar a la fàbrica oferia, llavors, l'accés a un salari fix i a una certa seguretat, malgrat l'alta perillositat de la feina.

Esteban Castaner Muñoz:

És un punt d'industrialització molt important que es va situar en un lloc que tenia una economia agrícola i de la pesca.

4ª DINAMITERIA NOBEL

Socialment, això va permetre, per una banda, tenir obrers que es dedicaven únicament a la fàbrica, però sobretot va oferir la possibilitat de donar una altra sortida a treballadors que continuaven treballant la vinya, una mica més amunt, però que també podien venir a treballar a la fàbrica. Totes dues coses van donar un model social mixt que va enriquir el lloc i que també, per altra banda, va portar conseqüències, perquè el que es fabricava aquí era molt perillós i hi ha haver molts accidents que van ferir i van fer morir treballadors.

Avui encara, al cementiri vell del poble de Cosprons una estela recorda els ferits i els morts de la fàbrica de Paulilles.

A finals del segle XIX, la producció de dinamita a escala industrial inaugura la **curso de l'armament**. L'aparició de la dinamita revoluciona les tècniques de combat i canvia per sempre més la història de les guerres.

Ara bé, cal recordar que una bona part de la dinamita produïda a Polilles fou destinada a la construcció de grans obres, arreu del món. Aquesta dinamita facilitarà l'explotació de les mines i de les pedreres, foradarà el túnel del Montblanc, eixamplarà ports, construirà vies de tren com el Transsiberià, cavarà nous jaciments de petroli o, fins i tot, obrirà el canal de Panamà...

Durant més d'un segle, els obrers i les obreres de Polilles van contribuir així, a la construcció d'obres majors a escala mundial.

4^c DINAMITERIA NOBEL

Esteban Castaner Muñoz:

La fàbrica es tanca al 1984 perquè la tecnologia, els mecanismes de producció d'explosius també canvien.

El lloc ja no està tan ben situat des d'un punt de vista a la vegada comercial i estratègic, com ho havia estat.

Llavors es tanca i es planteja el problema de què fer de tot això.

Durant molts anys va estar abandonat, però la gent ho va continuar utilitzant, perquè hi ha una platja molt maca.

Després hi va haver un projecte que no va anar endavant, que era una reconversió en un port esportiu, com n'hi ha tants al litoral.

Després les dues autoritats de tutela, el Conservatori del Litoral i el Consell departamental, van triar, van estudiar diferents possibilitats i van arribar a aquesta solució d'avui dia que és recuperar la qualitat del paisatge, tot deixant alguns elements de la memòria històrica d'aquest passat industrial tan important.

A la badia de Paulilles, encara s'hi poden veure rastres de l'antiga planta industrial, per bé que molts edificis hagin estat enderrocats. L'indret és avui un espai natural remarcable i protegit, obert gratuïtament al públic, que alberga un museu dedicat a la memòria dels treballadors de l'antiga fàbrica Nobel.

LA PINOSA

Al voltant del Canigó, l'explotació dels jaciments de ferro data probablement de l'Antiguitat.

Durant l'edat mitjana, l'activitat metal·lúrgica va marcar profundament el territori, fins a la toponímia.

Segons el cens del geògraf Joan Becat, hom pot veure aquí l'omnipresència de la paraula **farga** al cadastre, sobretot a les comarques del Conflent i del Vallespir.

A partir de la Revolució francesa, els **recursos del subsol** passen a ser propietat de l'Estat i la seua explotació requereix l'obtenció d'una concessió minera.

L'explotació del ferro fins ara tradicional, s'accelera i **s'industrialitza**. Entre les mines del massís del Canigó destaca la **colònia** de la Pinosa, construïda a 1 350 m d'altitud damunt del poble de Vallmanya.

Jaume Taurinyà:

Diuen que hi ha hagut 6 000 tones que han fet pujar aquí. De ferro, de fusta, de ciment, per treure el mineral, Hi havia tres través bancs, doncs, galeries planeres per treure el mineral. Hi havia una tremuja aquí i després, per traslladar el mineral fins a les vagonetes del cable. Després, aquest cable anava fins a Repalona. Allà hi havia el tren que arribava. Carregaven el tren. Aquest tren feia 12 quilòmetres dins la muntanya. 12 km quasi bé planers, doncs hi ha hagut un treball espantós dels obrers per a obrir aquest camí. Després hi havia un altre telefèric que baixava fins als Banys d'Arles. Baixava d'un rodal que s'en diu la Reducta, a Formentera, per damunt de Montboló.

LA PINOSA

Les instal·lacions colossals de la Pinosa marquen un gran canvi. Abans del 1900, el conjunt de les etapes de la **producció metal·lúrgica** es feia in situ: l'extracció, la transformació del mineral en ferro i la producció d'objectes acabats.

A partir del segle XX, el mineral extret és exportat.

Les **condicions de treball** eren difícils, per bé que els obrers de la Pinosa haguessin vist arribar els primers martells pneumàtics.

Treballaven 10 hores al dia abans d'obtenir la jornada de 8 hores, arran d'una **vaga** el 1919.

Jaume Taurinyà:

Va durar del 1906 fins al 1931. Amb la període de la guerra de 14, els miners francesos eren tots al front, doncs ha calgut fer venir aquí força gent.

Hi havia nord-africans, hi havia espanyols, hi havia catalans del sud i, fins i tot, xinesos. Hi havia un contracte, durant la guerra, de l'estat francès, per fer venir xinesos a treballar a la plaça dels homes que eren al front.

I a més a més hi havia els miners dels pobles de Vallmanya, de Vallestàvia, de la Bastida, de Sant Marçal.

Tot això venia aquí. Fins i tot de Cortsaví!

Eren allotjats aquí. Tenien un edifici que era un dormitori. Podien ser un centenar a dormir aquí. L'exploració funcionava tot l'any.

LA PINOSA

El mineral extret de les mines de la Pinosa és de gran qualitat. Malgrat això, la gran despesa de les obres aviat amenaça les finances de la **concessió**.

La Primera Guerra mundial i més tard la crisi financera del 1929 obliguen a parar l'activitat, el 1931.

Pocs anys més tard, la Pinosa esdevé l'escenari d'un capítol important de la Segona Guerra undial a casa nostra.

L'estiu del 1944, després del desembarcament a Normandia, els combats entre la resistència i les forces d'ocupació alemanyes s'intensifiquen. Al voltant del Canigó la resistència és particularment activa. El 29 de juliol l'Agrupació de Guerrillers Espanyols (AGE) i el maquis Henri Barbusse s'ajunten. La Pinosa és l'escenari d'una batalla que serà fatal per una de les figures de la resistència catalana: Julien Panchot.

Jaume Taurinyà:

A un moment donat, com que molestaven molt l'armada alemanya i la milícia, aqueixos han decidit de pujar aquí per suprimir tot això. Han començat, el 1er d'agost de 1944, per cremar tot Vallmanya. La gent de Vallmanya ha tingut la sort, salvat quatre grans que van pensar que la llur edat els salvaria, i no; van ser torturats i matats allà. Però la majoria de la població de Vallmanya va poder fúger per la muntanya.

5^d

LA PINOSA

Doncs van cremar Vallmanya i després van venir aquí. Hi havia soldats i milicians que venien de Vinçà i de Vallestàvia, per la carretera. D'altres de la Bastida, d'altres de Cortsaví i Batera. I d'altres encara de Coralets. Doncs, tot era tancat, què. I eren a un contra deu al menys. La resistència era difícil. En Julien Panchot ha tingut una grossa ferida al Coll de la Cirera, que és per damunt de la Pinosa. Mirava d'aturar els alemanys allà però se va fer ferir. I d'aquí el van arrossegar fins a la cantina i va ser supliciat i matat aquí.

Avui propietat del Sindicat mixt del Canigó, La Pinosa és catalogada com a **monument històric**.

El projecte de **preservació** i de **valorització** d'aquest espai ja pren forma amb l'objectiu d'aturar la degradació dels batiments per protegir el lloc i crear un circuit de visita autònom amb un cabinet de curiositats d'objectes trobats, una maqueta en 3 dimensions de la **colònia minera** i la creació d'un espai de memòria dedicat a Julien Panchot.

MINIDOC

MINIDOC

MINIDOC

OPLC

OFICINA PÚBLICA de la LENGUA CATALANA

   YouTube OficinaPublicadelaLlenguaCatalana

OFICINA PÚBLICA DE LA LENGUA CATALANA | OFFICE PUBLIC DE LA LANGUE CATALANE
52 Av. Paul Alduy, 66100 Perpinyà | 04 11 81 95 85 | contact@oplc.eu | www.oplcat.eu

Soutenu par
 GOUVERNEMENT
Liberté
Égalité
Fraternité

